

УРБАНИ ЕКОТУРИЗАМ КАО КОНЦЕПТ ОПТИМАЛНОГ РАЗВОЈА ПИО „ВЕЛИКО РАТНО ОСТРВО“

Владимир Малинић*¹

* Мастер студент, Универзитет у Београду - Географски факултет, Београд

Апстракт: Услед интензивне деградације животне средине последњих деценија наметнула се потреба да се и туризам попут других делатности усмери према одрживом развоју. Један од облика туризма који велики значај придаје еколошким, социјалним, етичким и културним ефектима туристичког привређивања, односно концепту одрживог развоја, јесте екотуризам. Као посебан облик екотуризма, који се налази у повоју развоја, издваја се урбани екотуризам, односно екотуризам очуваних природних простора које се налазе у оквиру урбаних целина. Развој екотуризма у урбаним целинама може послужити као катализатор за рехабилитацију животне средине и друге промене у вези са одрживим развојем. У складу са тим, али и са потенцирањем еколошке димензије туризма, заштићена природна добра постају све актуелнија на туристичком тржишту. Водећу позицију заузимају заштићена природна добра која се налазе у непосредној близини великих туристичких дисперзива и урбаних целина, јер се снажан привредни развој и велика густина насељености повољно одражавају на генерисање туристичке тражње. Управо због тога, ПИО Велико ратно острво представља значајан туристички и еколошки ресурс Београда. Ипак, у досадашњем туристичком развоју, очување простора у складу са постојећом законском заштитом није поштовано у одговарајућој мери. Да би се говорило о екотуризму на Великом раном острву, потребно је извршити туристичку валоризацију, адекватну презентацију понуде и креирати различите акције и програме у циљу његовог унапређивања. Организацијом екотуризма повећава се комплементарност између заштите природе и коришћења самог добра.

Кључне речи: урбани екотуризам, одрживи развој, Велико ратно острво, Београд

¹ Контакт адреса: vmalinic92@gmail.com

Увод

Размишљања човека и његов однос према природи и животној средини почели су да се мењају последњих деценија под утицајем све уочљивијих и израженијих негативних ефеката узрокованих активношћима које спроводи. Наиме, током 60-их година прошлог века у развијеним земљама света научници су почели да се баве проблемима загађивања и деградације животне средине, као и мерама које се могу предузети ради њене заштите. У деценијама које су уследиле, формирано је аргументовано мишљење да све политике развојног карактера морају бити усмерене на очување животне средине и на заштиту и одрживо коришћење природних ресурса (Јовичић, 2010). Од тада, питање заштите животне средине наметнуло се као кључни проблем савременог друштва од кога зависи будућност људске заједнице. Ипак, досадашња искуства говоре да заштита природе не може бити циљ сама по себи „уколико не доприноси реализацији културних, рекреативних, образовних и осталих функција човека“ (Бранков, 2010; Милинчић и др., 2014; 2010).

Посматрано на глобалном нивоу, туризам је једна од најбрже растућих привредних грана светске економије. Крупне промене које туризам доживљава последњих деценија резултат су глобализације, економске либерализације, стимулативних фискалних мера, поједностављивања државне администрације, али и стварања нових видова туристичке понуде и тражње, што је узроковано променама стила живота и навика туриста, као и вишком слободног времена и материјалних средстава (Smeral, 1996).

Паралелно са квантитативним променама израженим у високим стопама раста промета и прихода, туризам доживљава и значајне квалитативне промене, јер „велики део тражње напушта традиционалне изворе, облике и правила туристичког понашања и трага за новим облицима и садржајима туристичке рекреације“ (Vukonić & Keča, 2001).

Екотуризам – туризам у функцији одрживог развоја

Туризам је делатност која је у потпуности зависна од квалитета средине и уколико је правилно организован, може оствареним позитивним ефектима да буде користан у акцијама заштите и унапређења квалитета животне средине. Ипак, често се у први план истиче колизија између очувања животне средине и развоја туризма, приликом чега се занемарује неколико значајних заједничких карактеристика ова два концепта (Николић, 1998):

- оба су релативно нова и имају карактер организованих друштвених активности;
- оба су резултат неповољних последица урбанизације и друштвено-економског развоја, као и одраз културних потреба;
- имају заједничке задатке који се тичу ублажавања неповољних развојних последица, ресурса и услова за здрав живот и туристичку рекреацију грађана.

Ипак, експлозиван и неконтролисан развој туризма током протеклих деценија био је праћен многобројним нежељеним еколошким, социјалним и културним последицама, због чега се временом искристалисала потреба да се и ова делатност усмери према одрживом развоју. Светска туристичка организација и Програм УН за животну средину истичу да одрживи туризам подразумева задовољење потреба туриста, као носилаца туристичке тражње, и туристичких подручја, као носилаца туристичке понуде, а да се истовремено задржи могућност задовољења тих потреба и у будућем периоду на истом или вишем нивоу (Јовичић, 2010). Туризам се последњих деценија развијао на тај начин да су економски показатељи попут профита, запослености, учешћа у БДП-у и задовољство туриста означаваани као основни показатељи успешности туристичког развоја. Ипак, како наглаваша исти аутор, такав „једнострано оријентисани“ туризам може донети економске резултате у кратком периоду, али и произвести читав низ негативних последица по животну средину. То је веома важно и за сам туризам, јер квалитет животне средине и задовољство локалног становништва представљају основ за његов оптималан дугорочан развој. Управо због тога, циљ коме треба стремити је одрживи развој туризма који подједнак акценат ставља на животну средину, задовољство туриста, економију, али и социјалну и културну основу.

Појам „одрживи туризам“ у пракси се све чешће поистовећује са селективним облицима туризма. Јадрешић (1996) означава селективан туризам као ново обележје савременог туризма који се темељи на одговорном понашању учесника, квалитетним услугама, промишљеној селекцији програма и усклађеном односу између броју туриста и броја локалног становништва на конкретном простору. Генерално се сматра да селективни облици туризма, за разлику од купалишно-рекреативног туризма, не утичу у великој мери на промене природних одлика дестинације, превасходно због мањег броја туриста укључених у ове облике туристичких кретања.

Један од облика селективног туризма, који велики значај придаје еколошким, социјалним, етичким и културним ефектима туристичког привређивања, односно концепту одрживог развоја, јесте екотуризам. Valentine (1991) примећује да је екотуризам у стручној литератури регистрован и као алтернативни туризам, мекани туризам, одговорни туризам, одрживи туризам, зелени туризам, етичка путовања, одговарајући туризам. Појам „екотуризам“ се први пут помиње још 1965. године, када је Hetzer у својој студији позвао на поновно размишљање о односима између културе, едукације и туризма, притом промовисавши идеју о еколошком туризму или екотуризму. За њега, одговорни екотуризам задовољава четири основна критеријума (Grenie et al, 1993):

- минималан утицај на животну средину;
- максималан респект културе домицилног становништва;
- максимални економски бенефити за локално становништво;
- максимално задовољење рекреативних потреба туриста.

У деценијама које су уследиле многобројни аутори су акценат у сопственим истраживањима стављали на дефинисање екотуризма супростављајући се масовном туризму: Fennell & Eagles (1989), Wood & House (1991), Valentine (1993), Orams (1995), Blamey (1997), Fennell (1998), Swarbrooke & Horner (1999). Сагледавањем ових дефиниција уочава се да већина њих укључује едукацију, конзервацију, учешће локалне заједнице, значај културних ресурса, минималне утицаје на животну средину и одрживост као кључне појмове који одређују екотуризам.

Најчешће интерпретирана дефиниција екотуризма дело је аутора Seballos-Lascuriana (1987), мексичког теоретичара туризма, који је под овим појмом означио „путовања у релативно очувана и незагађена подручја природе, са специфичном намером истраживања, дивљења и уживања у њиховим природним и културним вредностима“. Управо модификована верзија ове дефиниције усвојена је као дефиниција Међународне уније за заштиту природе 1996. године и гласи: *екотуризам је одговорно путовање у релативно очувана природна подручја ради уживања и дивљења њиховим природним и (пратећим) културним вредностима, које промовише значај очувања ових подручја, има минималне негативне утицаје на природну средину и доноси позитивне социо-економске ефекте локалној заједници* (<http://www.iucn.org/about/work/programmes>).

Оно што диференцира екотуризам од других облика туризма који своју понуду заснивају на природним вредностима јесте едукација (Orams, 1995; Eagles, 1997). Управо је екотуризам један од најнеефективнијих инструмената дугорочног подизања свести људи о значају очувања животне средине (Beaumont, 1998), али и оптималног искоришћавања природних ресурса штитећи биодиверзитет и природно наслеђе (Gurung & Scholz, 2008; Samdin, 2008). Остваривање поменутог условљено је доношењем адекватних одлука које уважавају „потребе“ самих природних вредности и потребе друштва, као и њиховом ефикасном имплементацијом кроз законске прописе (Sampford, 2002). Несумњиво је да овај облик туризма има симболичан значај и моћ. Екотуризам се може одредити на више есенцијално компатибилних начина – као активност туриста, идеја и пројекат заљубљеника у природу, туризам будућности, водич за етички однос пре животној средини.

Урбани екотуризам – контрадикција појмова

Пре анализирања могућности развијања екотуризма у просторима који не спадају у оне са минималним или непостојећим утицајем човека, неопходно је разумевање три кључна критеријума која Blamey (2001) истиче као предуслов да би се нека туристичка вредност или атракција посматрала у контексту развоја екотуризма:

- мора да буде „оријентисана према природи“, док културна обележја имају допунску улогу. То подразумева да биљке и животиње морају имати потпуну слободу, што аутоматски искључује зоолошке вртове, акваријуме, ботаничке баште и слично;
- мора да омогући едукацију и учење, чиме се јасно диференцира од осталих облика туристичких вредности које се користе искључиво за задовољење рекреативне потребе;
- мора да се управља њима на такав начин да буду економски, социо-културно и еколошки одрживи, што подразумева укључивање локалне заједнице и њихову корист.

Ови критеријуми истичу у први план изолована и слабо насељена подручја попут националних паркова или других облика заштићених природних простора. Таква добра се проглашавају са основним циљем да се заштите природне и пејзажне вредности, али и да се омогући њихово контролисано коришћење за потребе науке, едукације и туризма,

што захтева реализацију одговарајућих инфраструктурних пројеката и рекреативних активности (Weaver, 2005). Заштићена природна добра очигледно треба да доминирају у литератури о екотуризму, што и јесте случај (Lawton, 2001), али се пажња све више посвећује и просторима са вишим степеном модификације који могу да омогуће екотуристичко искуство истог или веома сличног квалитета (Higham & Lück, 2002).

Веома често екотуризам асоцира на егзотична, незагађена, изолована подручја и на земље у развоју (Dodds & Jorre, 2002). Ипак, дефиниција екотуризма укључује паркове и зелена подручја, културну баштину и наслеђе, тако да се овај концепт може применити и у урбаној средини. Чињеница је да је фокус у екотуризму на осетљивим и руралним подручјима, док велика већина туриста посећује урбане целине. Ипак, с обзиром на то да је конкуренција на међународном туристичком тржишту све већа, није довољно само приволети туристе да посете одређену дестинацију, него се мора обезбедити и могућност да туристи доживе више од основних урбаних и препознатљивих туристичких атракција. Оно што се намеће као проблем у реализацији поменутог јесте недостатак информација о „зеленим“ алтернативама доступним туристима, а често и резиденти нису упознати са свим потенцијалним могућностима, због чега урбани екотуризам остаје интересантна идеја без практичне реализације.

Градске средине и агломерације представљају просторе са највећим степеном деградације животне средине, због чега је разумљиво присуство скептицизма када се говори о развоју урбаног екотуризма. Chirgwin & Hughes (1997) истичу да и такви модификовани простори могу бити прихватљиви са екотуристичког становиштва ако су добро очувани и ако се њима добро управља, ако су естетски „пријатни“ и ако омогућавају непосредан контакт са природом.

Урбани екотуризам прва је препознала Blackstone корпорација (1996) као један од одрживих облика туристичких кретања према градским срединама. Према дефиницији усвојеној на Конференцији о урбаном туризму одржаној 2004. године, урбани екотуризам је једноставно путовање у очувана природна подручја конзервирана у градском окружењу. Декларацијом о урбаном екотуризму из 2006. године заинтересованим стејкхолдерима је указано да фокус треба да усмере на очување и унапређење природног и културног наслеђа укључујући:

- природне пејзаже, биодиверзитет и локалну културу;
- максимизирање бенефита за локалну заједницу мотивисањем исте да се укључи као власник, инвеститор, домаћин и водич;

- едукацију посетилаца и резидената о важним еколошким питањима и одрживости;
- редуковање еколошког отиска.

Многе азијске острвске државе и региони, попут Тајвана, Сингапура и Хонг Конга, активно промовишу урбани екотуризам због недостатка веома важног ресурса – земље, и повезују га са урбаним туризмом (Wu, Wang & Ho, 2010).

Предности и мане овог концепта су очигледне (Weaver, 2005). С једне стране, развој екотуризма у урбаним целинама може послужити као катализатор за рехабилитацију животне средине и друге промене у вези са одрживим развојем уместо одржавања статуса кво. Такође, „оазе“ у градовима омогућавају животињама да се привремено (уколико мигрирају) или стално населе на тим просторима, док резиденти често штите животиње хранећи их или правећи им заклоне и склоништа (Lerczyk et al, 2004). С друге стране, негативно је постојање изузетно великог притиска на неурбанизоване просторе у градовима у еколошком, али често и у политичко-економском смислу, због жеље да се ти простори приведу некој другој намени која би омогућила стварање знатно већег профита. Треба истаћи и то да је урбани екотуризам у сенци других облика туристичког промета, карактеристичних за градове.

Традиционалан начин размишљања повезује екотуризам са недевастираним подручјима и сматра да су појмови урбани екотуризам или масовни екотуризам оксиморони, односно сами по себи немогући. Контрадикција појмова је очигледна, јер један поред другог, барем према дефиницији екотуризма IUCN-а, не могу стајати, али исто тако је очигледно да је „урбани“ неопходан како би олакшао извођење виталних комерцијалних екотуристичких операција (Higham & Lück, 2002). То се пре свега односи на постојање фундаменталне инфраструктуре.

Индустријализацијом и урбанизацијом човек је утицао у великој мери на промене у животној средини, чиме је створена ситуација да је релативно мали простор на планети остао без директног антропогеног утицаја, а повећао се број предела који су, у мањој или већој мери, били изложени различитим дејствима (Čolić & Jarić, 1978; Невенић, 2009). У складу са тим, али и са потенцирањем еколошке димензије туризма ова добра постају све актуелнија на туристичком тржишту. Водећу позицију заузимају заштићена природна добра која се налазе у непосредној близини великих туристичких дисперзива и урбаних целина, јер се снажан

привредни развој и велика густина насељености повољно одражавају на генерисање туристичке тражње. Истовремено, овакви простори су важни за екологију урбаних простори на више начина: прочишћавају воду, ваздух, представљају склониште за животиње и зоне рекреације за људе. Имају кључну улогу у утицају на ефекат топлотног острва, али и очување биодиверзитета. Посећивањем ових простора утиче се на смањивање стреса узрокованог градским начином живота, подиже се ниво енергије у организму и подстичу бољи медицински исходи у случају постојања обољења (Kara et al., 2010). Ипак, поред свих позитивних ефеката, велики број туриста и излетника угрожава биодиверзитет услед велике емисије штетних гасова, повећане буке, велике количине отпада итд.

Студија случаја: Велико ратно острво

Развој туризма у Београду заснива се на повољном географском и туристичком положају, саобраћајној повезаности и приступачности, као и на богатству туристичких вредности којима располаже (како природних, тако и антропогених) (Станковић и Војчић, 2007). Завршетком последње, турбулентне деценије 20. века, Београд се поново укључио у међународне туристичке токове с циљем да заузме позицију коју је на иностраном тржишту имао пре тог периода. Ипак, чини се да ни тада, као ни сада, туризам у привреди Београд није имао улогу адекватну његовим потенцијалима.

Културно-историјско наслеђе и бројне манифестације представљале су и представљају окосницу понуде Београда. Међутим, промене у домену тражње, униформност понуде и негативни ефекти туристичке делатности довели су до потребе за идентификовањем алтернатива како би се негативни ефекти предупредили, боравак учинио садржајнијим, а потребе туриста задовољиле. У том смислу, акценат би требало ставити на промоцију природних потенцијала Београда, који представљају недовољно активирањем, а потенцијално веома значајан сегмент понуде, у складу са израженим трендовима на тржишту.

Имајући у виду значај екотуризма за промоцију и имплементацију концепта одрживог развоја, значаја урбаног екотуризма за обогаћивање понуде градских средина одрживим облицима туристичких кретања и побољшање еколошке ситуације у урбаним просторима, као и значаја туризма уопште за заштићена природна подручја, ПИО Велико ратно острво представља значајан туристички и еколошки ресурс престонице Србије.

Географски положај Великог ратног острва

Предео изузетних одлика „Велико ратно острво“ обухвата 2 аде – Велико ратно острво и Мало ратно острво. Њихова укупна површина износи 211,38 ha, односно нешто више од 2 квадратна километра. Наравно, та површина је доста променљива и расте, односно опада, у зависности од водостаја Саве и Дунава (<http://www.zzps.rs>). Мало ратно острво има изузетно малу површину и препуштено је реци и птицама, тј. на њему се не спроводе било какве интервенције (чак ни научно-истраживачка делатност), а за време већих водостаја бива у потпуности потошљено. Због тога се обично мисли на Велико ратно острво када се говори о овом ПИО, док се Мало ратно острво занемарује.

Велико ратно острво се налази на ушћу реке Саве у Дунав, на контакту две супротне природне структуре – Панонске низије и Балканског полуострва. Ово заштићено природно добро има необичан географски положај. Своје место је нашло у географском центру Београда, главног и највећег града Србије, што је спецификум европских размера. Административно, острво припада београдској општини Земун. Велико ратно острво са 50 метара најближег воденог окружења заштићено је 2005. године Одлуком Скупштине града Београда. Острвом управља ЈКП „Зеленило – Београд“.

Овај предео је водом одвојен од урбаног језгра града. Острво је смештено између 2 историјска језгра – Београдске тврђаве и земунског средњовековног утврђења, због чега се може рећи да је реч о незаобилазном делу историјске слике и просторног идентитета Београда. Данас се Београд на одређени начин идентификује са Великим ратним острвом.

Острво је настало у „рату природе“. Међутим, симболика имена се не односи на тај рат, већ на ратове између људи. То копно које је изронило на месту сусрета две моћне европске реке, постало је веза између религија, цивилизација, држава, између Истока и Запада. Иако је острво често служило за рат, на крају је увек доносило мир. Тако је и данас.

Историјски развој

Када је Велико ратно острво настало, првобитно је названо Дунавско острво. Први пут се овај назив за острво спомиње 1717. године, када је Еуген Савојски предводио аустријску војску у рату против Турака. Тада је овај велики војсковођа освојио Београд. Од тада, па отприлике наредних 200 година, Велико ратно острво је било граница. У неколико

наврата је било чак и подељено. Последњи пут то се догодило после аустро-турског рата 1741. године када је северни део острва припао Хабзбуршкој монархији, а јужни Отоманској империји. Карађорђе је предводећи устанике 1806. године управо са острва бомбардовао Београдску тврђаву, а затим га и ослободио. Такође, 1915. године, Аустријанци су острво искористили за освајање Београда. Пре Првог светског рата, Земунци су острво називали „Циганско острво“. Између 2 светска рата Мало ратно острво је било познато и као „Коњска ада“, а Велико као „Сиротињско острво“. У то време су на њему биле подигнуте сојенице најсиромашнијих становника Земуна. Такође, у овом периоду острво је имало велики значај за прехрану становништва, пошто је готово у целости обрађивано (Балканолошки институт САНУ, 1995).

Осврт на кратку историју указује да острво није одувек било онакво какво је данас, дивље и малтене без директног утицаја човека. Тек после Другог светског рата препуштено је природи. Међутим, то није урађено плански, већ због тога што челници града нису могли да донесу адекватан план или креирају визију развоја овог простора скоро шест деценија. Због тога је острво тек 2005. године стављено под заштиту.

Основне природне карактеристике простора

Велико ратно острво је ада, односно речно острво. Првобитно је то био подводни спруд који је тек почетком 16. века изронио на површину флувијалном акумулацијом материјала. Од тада, па до данашњих дана, острво је често мењало свој облик и површину под утицајем две реке. Ушће Саве у Дунав налази се на надморској висини од 68 метара (<http://www.beograd.rs>). Самим тим, надморска висина острва је неколико метара виша.

Иако је лоцирано у географском центру метрополе, клима Великог ратног острва није идентична клими остатка Београда. То је пре свега резултат одсуства антропогеног утицаја. Наравно, због величине острва, његовог положаја и самог присуства човека око острва, мења се његова микроклима, тако да су разлике у поређењу са остатком града мале, неки сматрају занемарљиве. На острву нема метеоролошких кућица, нити осталих метеоролошких апарата и инструмената, самим тим ни посебних климатских показатеља, тако да се приликом изучавања климе ПИО користе подаци за Београд, чији је ПИО саставни део.

С обзиром на то да је острво мале површине и да је настало у релативно скорој прошлости, на њему се не могу наћи реликтне и ендемичне

врсте. Међутим, то не значи да биљни и животињски свет нису богати, баш напротив. На острву услед високог нивоа подземних вода преовлађују поплавне шуме беле врбе (*Salix alba*), крте врбе (*Salix fragilis*) и бадемасте врбе (*Salix amygdalina*), црне тополе (*Populus nigra*), зелени јасен (*Fraxinus viridis*), црни глог (*Crataegus pentagyna*), багремац (*Amorpha fruticosa*) и друге жбунасте и дрвенасте врсте (<http://www.zzps.rs>). Развијена вегетација и постојање већих водених површина омогућавају да се на овим просторима храни, гнезди и размножава значајан број врста птица од међународног значаја. Ово острво је стално или сезонско станиште за 196 врста птица. Ихтиофауна је заступљена врстама које насељавају воде Саве и Дунава. Многе врсте риба у периоду мреста залазе у привремено оформљене или сталне баре на самом острву или у његовом приобаљу, које је богато воденом и ритском вегетацијом. Изоловано од антропогених утицаја, ово подручје на коме се одражава динамика промене водостаја Дунава, проглашено је за природно рибље плодиште (www.srbija.travel).

Постојећи и потенцијални облици туризма и материјална база

Заштићена природна добра, па и Велико ратно острво као такво, првенствено су предвиђена за развој еколошког туризма. Међутим, у њему се исти, са изузетком последњих неколико година, није развијао у довољној мери, а примат је имао масовни излетничко-рекреативни туризам који је у појединим деловима добијао облике стихијског и долазио у сукоб са заштитом природе као примарном активношћу.

На целом простору спроводи се тростепени режим заштите који је везан за одређене површине, а у складу са Законом о заштити животне средине. Режимима су прецизно дефинисани услови за изградњу и могућности за развој различитих делатности. Први режим заштите (или режим заштите I степена) јесте тзв. строга заштита. У оквиру ПИО „Велико ратно острво“ овај режим заштите обухвата Мало ратно острво у целини, зону приобаља Великог ратног острва, шумски комплекс, влажна подручја унутар Великог ратног острва и водене површине око Малог ратног острва (www.zzps.rs). Други режим заштите (или режим заштите II степена) је активна заштита. Овај режим заштите (зона рекреације) обухвата унутрашње делове Великог ратног острва, некадашње обрадиве површине које се и сада користе на тај начин, ливадске површине приобаља према Дунаву које су сада делимично заузеле бесправно изграђеним објектима, као и локацију јавног пристана са контролисаним јавном саобраћајницом и заштитном зоном у ширини од 10

метара која повезује ову локацију са плажом Лидо (www.zzps.rs). Трећи режим заштите (или режим заштите III степена) је проактивна заштита. Овај режим заштите (зона туризма) обухвата плажу Лидо са планираним проширењем где се могу организовати туристичко-рекреативна понуда и нови садржаји (www.zzps.rs).

Након што је овај простор 2005. године проглашен за Предео изузетних одлика, предузете су одређене мере у циљу очувања и адекватног презентовања посетиоцима. Најпре је уређен земљани пут којим се може направити круг по острву (пешице или бициклом, забрањено је кретање моторним возилима, али је и немогуће), а затим су постављене табле са информацијама које упућују на различите зоне заштите, неопходне начине понашања и природне специфичности. Наутички туризам има велики потенцијал. У Београду постоји неколико компанија које у сарадњи са Туристичком организацијом Београда организују крстарење Савом и Дунавом. Туре трају неколико сати и обично подразумевају и пловидбу дуж јужне обале Великог ратног острва. Пловидба би могла да се продужи до обала Земуна, а евентуално би туристи могли да се искрцају на Лиду. Свеукупне активности на развоју наутичког туризма морају да се заснивају на одрживости, тј. треба прилагођавати промет капацитетима природне средине и обogaћивати понуду новим садржајима.

Што се тиче екотуризма, он је присутан преко одређених активности, специфичних управо за овај облик туризма. Већ годинама је у плану развијање екскурзионог туризма, тј. довођење ученика и студената на острво с циљем да се упознају са природним вредностима подручја. Због присуства ретких и угрожених врста птица у националним и међународним размерама, ово подручје проглашено је међународно значајним стаништем птица. Како је орнитофауна једна од најзначајнијих вредности резервата, могућност посматрања птица може привући бројне домаће и иностране туристе. У плану је осмишљавање нових и уређење постојећих пешачких стаза, организовање брања лековитог биља, вожње бициклима и чамцима по воденим површинама и других активности који у најмањој мери угрожавају животну средину, а могу да привуку заљубљенике у природу, нарочито иностране туристе.

Да би наведене облике промета реализовали, неопходно је постојање одговарајуће материјалне базе која је представљена објектима за исхрану, смештај и рекреацију (Бранков, 2010). Приликом изградње ових објеката важно је водити рачуна о томе да буду уклопљени у амбијент и да не утичу на односе у природном окружењу. Материјална база на Великом ратном острву врло је скромна, што је узроковано сле-

дећим: прво, развој туризма је у свом зачетку; друго, стицањем статуса заштите градња већих инфраструктурних објеката је онемогућена; треће, с обзиром на то да се острво налази у центру Београда, потреба за смештајним објектима није изражена.

За реализацију појединих облика туризма неопходни су бар елементарни услови. На пример, у плану је изградња система локалних осматрачница за посматрање птица дуж канала Велики Галијаш. Такође, постоји и идеја да на северној страни острва овог природног добра буду изграђена мала пловећа острва као потенцијална гнездилишта већих птица попут лабудова, као и визиторски центар који је замишљен као дрвени двоспратни видиковац висине 16 метара, са кога ће заинтересовани моћи да виде и упознају биљни и животињски свет. Све то омогућило би покретање екотуризма, екскурзионог и излетничког туризма.

Сукобљени ставови о економском, еколошком и туристичком значају простора

Проглашење за ПИО и дефинисање режима заштите јесу веома важни кораци ка очувању биодиверзитета Великог ратног острва. Међутим, његова највећа предност, географски положај, уједно је и његова највећа претња, која му угрожава будући опстанак. У последњих 100 година оно је у више наврата мењало своје функције. Између два светска рата је служило за пољопривреду. После Другог светског рата отпочиње обнова разрушеног Београда и тада се појављују различите идеје за Велико ратно острво. Један од планова био је да се формира Дунавско језеро, налик данашњем Савском језеру. То би било остварено да је заробљен речни рукавац Дунава. Радови су на одређени начин и отпочели спајањем острва Врбак са копном, а тај простор данас чини шеталиште између тржног центра „Ушће“ и хотела „Југославија“ (Балканолошки институт САНУ, 1995). Међутим, из непознатих разлога план никада није остварен до краја. Наредних шест деценија вршене су различите дискусије о будућности острва, а у међувремену природа је урадила своје. За тих 60 година, вишеструко је ојачала свест о неопходности заштите животне средине и одрживом развоју. Чини се да је управо то, али и недостатак „праве“ идеје (или финансијских средстава), учинило да се 2005. године прогласи ПИО „Велико ратно острво“. То, ипак, не значи да је будућност овог простора осигурана и трајно запечаћена.

С једне стране, еколошка свест и „зелени“ покрети јачају широм света годинама уназад, па тако и код нас. Они истичу да је ово јединствен пример очуваности природе у централном делу вишемилионске урбане целине и да као такав мора бити заштићен. У мањој или већој мери се противе било каквим интервенцијама на острву. У контексту очувања Великог ратног острва, главни аргументи су следећи:

- земљиште не омогућава градњу, а чак и када би се ту насуле огромне количине песка и даље би постојао проблем подземних вода;
- већина становника Београда се противи урбанизацији острва;
- изградњом на Великом ратном острву изгубио би се поглед на ушће, а то је једна од најлепших слика које туриста види у Београду;
- већ постоје идеја и план за реализацију 2 велика пројекта – „Београд на води“ и „Београд 3“, тј. потенцијал Београда на рекама уопште није искоришћен, због чега острво не треба да буде у фокусу урбанизације.

С друге стране, све јаче се чује глас оних који сматрају да је острво изузетан туристички и економски ресурс, односно оних који сматрају да острво ни по чему, осим по локацији, није посебно – реликтне и ендемичне врсте не постоје, као ни посебно богатство флоре и фауне. Предлажу се многобројни пројекти за уређење овог простора, али они подразумевају да заштита престане да важи. Једна од идеја је била да се овде лоцира зоолошки врт, друга да се острво уреди попут Централ парка у Њујорку, а трећа да се изгради прворазредни туристички центар са многобројним луксузним хотелима и теренима за голф. Главни аргументи који иду у прилог тези да овај простор треба урбанизовати су:

- техника и технологија су напредовале више него довољно, што градњу омогућава и на много неприступачнијим местима од овог (острва у облику палме у Дубаију нпр.);
- то је место на које човек директно утиче и утицаће још више реализацијом пројеката „Београд на води“ и „Београд 3“. Због тога, уместо да вештачки покушавамо да заустављамо природне токове развоја, треба их искористити;
- острво ни по чему осим по локацији није посебно;
- острво би као парк или елитно одмаралиште вишеструко подигло вредност некретнина и земљишта на обалама Београда, због чега би цела држава имала огромну финансијску корист.

Дискусија и закључак

Анализа туристичко-географског положаја, основних туристичких вредности, атрактивности и препознатљивости и туристичке опремљености имала је за циљ да укаже на општу туристичку вредност заштићеног објекта, што даље води ка успешном планирању и правилном коришћењу потенцијала Великог ратног острва. На тај начин је утврђено да острво поседује потенцијал за развој више облика туризма. Ипак, још увек је препознатљиво углавном по излетничко-рекреативном туризму као најдоминантнијем виду туристичких кретања, док су облици туризма засновани на еколошким принципима у повоју развоја. Рецептивна основа, али и слаба сарадња са релевантним институцијама на промоцији туристичких потенцијала намећу се као главни узрочници недовољне искоришћености потенцијала. Да би се говорило о екотуризму, потребно је извршити туристичку валоризацију, адекватну презентацију понуде и креирати различите акције и програме у циљу његовог унапређивања. Организацијом екотуризма повећава се комплементарност између заштите природе и коришћења ових добара.

У досадашњем туристичком развоју, очување простора у складу са постојећом законском заштитом није поштовано у одговарајућој мери. Иако је Велико ратно острво заштићено још 2005. године, идеје о његовој урбанизацији никада нису нестале. Због тога се оправдано, све чешће поставља питање о будућности острва. За једне, реч је о уметничком делу природе по својој локацији, флори и фауни. За њих, будућност острва је слична оној коју имају вредна уметничка дела у музејима. Човек увек може да их гледа, али не и да их дира, дотерује, преправља. Док је, за друге, то изузетна економска и туристичка шанса Београда. За њих, то је потенцијални трговачко–банкарски сектор са хотелима, ресторанима, свим оним што чини један модеран милионски град.

Још једну опасност за острво представљају инвазивне врсте. Реч је о другом најзначајнијем узроку изумирања врста у свету после уништења станишта, а на острвима, тј. на издвојеним стаништима су без сумње на првом месту. У циљу спречавања негативног утицаја инвазивних биљака, које су најопасније за Велико ратно острво, неопходна је примена одговарајућих метода с циљем њиховог уклањања, а којима се не доводи у могућност загађења околине и водотока.

De facto је да градски одмори (City break) заједно са пословним туризмом, представљају окосницу и два најзначајнија производа туристич-

ке понуде Београда. Међутим, исто тако је чињеница да је Националном стратегијом развоја туризма и Стратегијом развоја туризма Београда, Генералним планом Београда, урбанистичким и просторним плановима града, планирана реализација концепта „силаска“ Београда на реке и очување амбијенталних целина. Истовремено опасност, то је уједно и шанса за оптималан развој Великог ратног острва, приликом кога би се водило рачуна о очувању његовог биодиверзитета. Мишљење аутора на основу свега изнетог у раду је да би праћењем светских трендова у туризму и екологији, Велико ратно острво морало да остане јединствена зелена оаза и екотуристичка дестинација у срцу Београда са заштитом природе као главним фактором приликом планирања и уобличавања будућег развоја туризма и свих других потенцијалних делатности.

Литература

- Балканолошки институт САНУ (1995). *Историја Београда*. Београд: Балканолошки институт САНУ.
- Бранков, Ј. (2010). Еколошки туризам у заштићеним објектима природе у Банату. Београд: Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ.
- Јовичић, Д. (2010). Туризам и животна средина. Београд: Тон Плус.
- Милинчић, М., Павловић, М. и Шабић, Д. (2010). Глобалне и регионалне промене: уницај водних акумулација на регионалну трансформацију географског простора. *Зборник радова – Географски факултет Универзитета у Београду*, 58, 121-136.
- Милинчић, М., Соулионс, Л., Михајловић, Б. и Пожар, Т. (2014). Географија и наука о животној средини. *Зборник радова – Географски факултет Универзитета у Београду*, 62, 1-14.
- Министарство животне средине и просторног планирања (2009). *Закон о заштити животне средине* (Службени гласник 36/09). Београд: Службени гласник.
- Невенић, М. (2009). Значај Београда у социо-економском развоју Србије. *Зборник радова – Географски факултет Универзитета у Београду*, 57, 123-138.
- Николић, С. (1998). *Природа и туризам Србије*. Београд: Еко центар, Завод за заштиту природе Србије.
- Станковић, С. и Војчић, В. (2007). Место туризма у привреди Београда. *Зборник радова – Географски факултет Универзитета у Београду*, 55, 95-104.

- Beaumont, N. (1998). The conservation benefits of ecotourism: Does it produce pro-environmental attitudes or are ecotourists already converted to the cause? 1998 Australian Tourism and Hospitality Research Conference. University of Western Sydney, Australia.
- Blackstone Corporation. (1996). Developing an urban ecotourism strategy for Metropolitan Toronto: A feasibility assessment for the green tourism partnership. Toronto: Toronto Green Tourism Association.
- Blamey, R. K. (1997). Ecotourism: The search for an operational definition. *Journal of Sustainable Tourism*, 5(2), 109-130.
- Blamey, R. K. (2001). *Principles of Ecotourism*. In David B. Weaver (ed.), *Encyclopedia of Ecotourism*, Wallingford: CABI Publishing, 5-22.
- Ceballos-Lascurain, H. (1987). The future of "ecotourism". *Mexico Journal*, 13-14.
- Chen W. Y. & Jim, C.Y. (2012). Contingent valuation of ecotourism development in country parks in the urban shadow. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 19(1), 44-53.
- Chirgwin, S. and Hughes, K. (1997). Ecotourism: The participants' perceptions. *Journal of Tourism Studies*, 8(2), 2-7.
- Čolić, B. D., Jarić, Z.(1978). Problemi turističke izgradnje u nacionalnim i regionalnim prirodnim parkovima. *Neka pitanja nacionalnih i regionalnih prirodnih parkova u Jugoslaviji*. Posebno izdanje Zavoda za zaštitu prirode, knj. 11.
- Dodds, R. and Joppe, M. (2001). Promoting urban green tourism: The development of the other map of Toronto. *Journal of Vacation Marketing*, 7(3), 261-267.
- Dwyer, L. and Edwards D. (2000). Nature-Based Tourism on the Edge of Urban Development. *Journal of Sustainable Tourism*, 8(4), 267-287.
- Eagles, P. F. J. (1997) *International Ecotourism Management: Using Australia and Africa as Case Studies*. Albany, Australia. IUCN World Commission on Protected Areas, Protected Areas in the 21st Century: From Islands to Networks.
- Fennell, D. A. (1998). Ecotourism in Canada. *Annals of Tourism Research*, 25(1), 231-234.
- Fennell, D. A. and Eagles, P. F. J. (1989). Ecotourism in Costa Rica. *Journal of Parks and Recreation Administration*, 8(1), 23-24.
- Grenier, D., Kaae, C., Miller, M. and Mobley, R. (1993). Ecotourism, landscape architecture and urban planning. *Landscape and Urban Planning*, 25, 1-16.
- Gurung, D. B. and Scholz, R. W. (2008). Community-based ecotourism in Bhutan: expert evaluation of stakeholder-based scenarios. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 15, 397-441.
- Hctzer,. N. D. (1965). Environment, tourism, culture. *Links*, 1(3).

- Henderson, J. C., Koh, A., Soh, S. and Sallim, M. Y. (2001). Urban Environments and Nature-based Attractions: Green Tourism in Singapore. *Tourism Recreation Research*, 26(3), 71-78.
- Higham, J. & Lück, M. (2002). Urban Ecotourism: A Contradiction in Terms? *Journal of Ecotourism*, 1(1), 36-51.
- Jadrešić, V. (1996). Vrste turizma i segmentacija turističkog tržišta. *Turizam u Hrvatskoj na prijelazu stoljeća*, 308-315.
- Lawton, L. (2001). Ecotourism in Public Protected Areas. In Weaver, D. (ed.) *The Encyclopedia of Ecotourism*. Wallingford: CABI Publishing, 287-302.
- Lepczyk, C., Mertig, A. and Liu, J. (2004). Assessing Landowner Activities Related to Birds Across Rural-to-Urban Landscapes. *Environmental Management*, 33, 110-125.
- Orams, M. B. (1995). Towards a more desirable form of ecotourism. *Tourism Management*, 16(1), 3-8.
- Samdin, Z. (2008). Willingness to pay in Taman Negara: a contingent valuation method. *International Journal of Economic Development*, 2, 81--94.
- Sampford, C. (2002). Environmental governance for biodiversity. *Environment Science & Policy*, 5, 79-90.
- Sarlat, E. A., García, O. and Wood, P. (2013). Urban ethno-botanists, storytellers of our cities: an ecotourism initiative from Barcelona, Spain. *Journal of Ecotourism*, 12(3), 189-196.
- Smeral, E. (1996). Globalization and changes in the competitiveness of tourism destinations, 46th Congress Globalisation and Tourism. Rotura: Publication of the International Association of Scientific Experts in Tourism.
- Stojanović, V. (2003). Stanje i mogućnosti razvoja turizma u odabranim specijalnim rezervatima prirode Vojvodine. *Turizam*, 7, 26-28.
- Swarbrooke, J. and Horner, S. (1999). *Consumer Behaviour in Tourism*. Oxford: Butterworth-Heinemann.
- Valentine, P. S. (1991). Nature-based tourism: a review of prospects and problems. *Proceedings of the 1990 Congress on Coastal and Marine Tourism*, (1-2), 475-485.
- Valentine, P. S. (1993). Ecotourism and nature conservation: A definition with some recent developments in Micronesia. *Tourism Management*, 14(2), 107-115.
- Vukonić, B. i Keča, K. (2001). *Turizam i razvoj*. Zagreb: Ekonomski fakultet.
- Weaver, D. (2005). Mass and Urban Ecotourism: New Manifestions of an Old Concept. *Tourism Recreation Research*, 30(1), 19-26.

Урбани екотуризам као концепт оптималног развоја ПИО „Велико ратно острво“

Wu, Y. Y., Wang, H. L. and Ho, Y. F. (2010). Urban ecotourism: defining and assessing dimensions using fuzzy number construction. *Tourism Management*, 31, 739-743.

<http://www.iucn.org>

<http://www.zzps.rs>

<http://www.srbija.travel>

<http://www.beograd.rs>

Original scientific article

submitted: 15. XII 2016., accepted: 30. XII 2016.

**URBAN ECOTOURISM AS THE CONCEPT
OF OPTIMAL DEVELOPMENT OF
THE LANDSCAPE OF OUTSTANDING FEATURES
"VELIKO RATNO OSTRVO"**

Vladimir Malinić^{*1}

* M.Sc. student, University of Belgrade - Faculty of Geography, Belgrade

Abstract: Due to the intensive environmental degradation over the last decades, the need for tourism, too, as well as for other activities, to turn to sustainable development has arisen. One of the tourism forms which puts ecological, social, ethical and cultural effects of the economic activities to the first place, i.e. to the concept of sustainable development, is ecotourism. As an individual form of ecotourism, which is at the beginning of its development, urban ecotourism i.e. ecotourism of the preserved natural areas which are located within the city areas, stands out. The development of ecotourism in the urban environment can serve as a catalyst for the rehabilitation of the natural environment and other changes regarding the sustainable development. In accordance with that, but also with the emphasizing of the ecological dimension of tourism, the protected natural areas are becoming more and more current on the touristic market. The protected natural areas, located in the immediate surroundings of the large tourist dispersions and urban areas are holding the leading position, since the strong development of economy and the high population density are positively reflecting the generating of tourist demand. Precisely for that reason, the landscape of outstanding features "Veliko ratno ostrvo" represents a significant tourist and ecological resource of the city of Belgrade. However, the conservation of space in accordance with the existing law protection was not obeyed to the appropriate degree in the tourist development that has taken place so far. In order to talk about ecotourism on the "Veliko ratno ostrvo", it is necessary to execute tourist evaluation, appropriate presentation of the offer, and to create different actions and programmes with the aim of improvement. The organization of ecotourism increases the complementarity between the protection of nature and the usage of the area itself.

Key words: urban ecotourism, sustainable development, "Veliko ratno ostrvo", Belgrade

¹ Correspondence to: vmalinic92@g mail.com

Introduction

People's opinion and their relationship with nature and the environment have started changing in the last decades under the influence of the more and more noticeable and prominent negative effects caused by the activities they are performing. Namely, during the 1960s, in the developed countries, the scientists had started dealing with problems of pollution and environmental degradation, as well as with the measures that can be taken for its protection. In the following decades, an argumentative opinion has been established that all politics of the developmental character have to be directed to the preservation of the natural environment and the protection and sustainable usage of the natural resources (Jovicic, 2010). Since then, the question of the protection of the natural environment has arisen as the central problem of the contemporary society, of which the future of social community depends. Nevertheless, so far experience have shown that the protection of nature cannot be the aim on its own "unless it is not contributing to the realization of cultural, recreational, educational and other functions of humans" (Brankov, 2010; МИЛИНЧИЋ и др., 2014; 2010).

Viewed on a global level, tourism is one of the fastest growing branches of the world industry. Big changes that tourism has been going through in the last decades are the result of globalization, economy liberalization, stimulating fiscal measures, simplification of the administration, but also the creation of new ways of the tourist supply and demand, which is caused by the changes in the lifestyle and the habits of tourists, as well as by the extra free time and financial resources (Smeral 1996).

Simultaneously with the quantitative changes pointed out in the high rates of the turnover growth and income, tourism is also experiencing significant qualitative changes, as "the great part of the demand is leaving the traditional sources, shapes and rules of the tourist behavior and is searching for the new shapes and contents of the tourist recreation" (Vukonic & Keca, 2001).

Ecotourism - tourism in the function of the sustainable development

Tourism is the industry which fully depends on the quality of the environment, and if it is properly organized, with its accomplished positive effects it can be useful in the actions for protection and improvement of the quality of the environment. However, the collision between the conservation of the environment and the development of tourism is usually

highlighted, while several significant mutual characteristics of these two concepts are neglected (Nikolic, 1998):

- both are relatively new and they have the character of organized social activities;
- both are the result of the adverse consequences of urbanization and socio-economic development, as well as the reflection of cultural needs;
- they have mutual tasks with regard to tempering adverse developmental consequences, resources and conditions for a healthy life and tourist recreation of citizens.

Nevertheless, the explosive and uncontrolled development of tourism during the past decades was followed by numerous adverse ecological, social, and cultural consequences, because of which the need to direct this activity, too, to the sustainable development has become crystallized in time. The World Tourism Organization and the UN Environment Programme point out that sustainable tourism includes satisfying the needs of the tourists, as the carriers of the tourist demand, and tourist areas, as the carriers of the tourist offer, and at the same time keep the possibility to satisfy these needs in the future period, too, at the same or higher level (Jovicic, 2010). Tourism has been developing over the last decades in a way that economic indicators such as profit, employment, participation in GDP and the content of the tourists are marked as the basic indicators of the successful tourism development. However, as the same author emphasizes, such "one-way oriented" tourism can produce results in economy in a short period of time, but also produce a whole sequence of negative consequences for the environment. That is very important for the tourism itself, since the quality of the environment and the content of the local inhabitants represent the base for its optimal long-term development. Precisely for that reason, the aim towards which should be striven is sustainable development of tourism, which puts equal stress on the environment, the content of the tourists, the economy, but also on the social and cultural base.

The term "sustainable tourism" is more and more frequently identified with selective forms of tourism. Jadresic (1996) marks selective tourism as a new characteristic of the contemporary tourism which is based on the responsible behavior of the participants, quality service, well-thought-out selection of programmes and harmonized relationship between the number of tourists and the number of the local inhabitants in the specific area. Generally, it is thought that the selective forms of tourism, as opposed to swimming

and recreational tourism, do not impact to a large degree the changes of the natural qualities of a destination, primarily because of the smaller number of tourists included in these forms of the tourist movement.

One of the forms of the selective tourism, which gives a lot of importance to the ecological, social, and cultural effects of the economic activity in tourism, i.e. the concept of the sustainable development, is ecotourism. Valentine (1991) notices that ecotourism in the scientific literature is also registered as alternative tourism, soft tourism, responsible tourism, sustainable tourism, green tourism, ethical travels, appropriate tourism. The term "ecotourism" was mentioned for the first time in the 1965, when Hetzer asked for rethinking about the relationships among the culture, education, and tourism in his study, thereby promoting the idea of ecological tourism and ecotourism. For him, responsible ecotourism meets the four basic criteria (Grenie et al, 1993):

- minimal impact on the environment;
- maximal respect of the culture of the local population;
- maximal economic benefits for the local inhabitants;
- maximal satisfaction of the recreational needs of the tourists.

In the following decades, numerous authors have put accent on defining ecotourism while confronting the idea of massive tourism in their own research projects: Fennell & Eagles (1989), Wood & House (1991), Valentine (1993), Orams (1995), Blamey (1997), Fennell (1998), Swarbrooke & Horner (1999). After observing these definitions, it can be seen that the majority of them include education, conservation, participation of the local community, the importance of cultural resources, the minimal impact on the natural environment and sustainability as the key terms which define ecotourism.

The most commonly interpreted definition of ecotourism is the work of the author Ceballos - Lascuriana (1987), a Mexican tourism theorist, who defined the term as "journeys into the relatively preserved and unpolluted areas of nature, with specific intention of exploring, admiring, and enjoying their natural and cultural features". It was precisely the modified version of this definition that was adopted as the International Union for Conservation of Nature's definition, which is as follows: *ecotourism is the responsible travel to relatively conserved natural areas, in order to enjoy and appreciate their natural and (accompanying) cultural features, that promotes the importance of conserving these areas, has minimal negative impact on the environment, and provides for socio-economic effects to a local community* (<http://iucn.org/about/work/programmes>).

What differentiates ecotourism from other forms of tourism which base their offer on the natural features, is education (Orams, 1995; Eagles, 1997). Precisely ecotourism is one of the most effective instruments of the long-term raising of awareness of the importance of the environmental conservation (Beaumont, 1998), and also optimal exploitation of natural resources, protecting biodiversity and natural heritage (Gurung & Scholz, 2008; Samdin, 2008). The founding of the previously mentioned is conditioned by establishing adequate decisions that appreciate the "needs" of both the natural features and the society, as well as their efficient implementation through the legal acts (Sampford, 2002). Undoubtedly, this form of ecotourism has a symbolic significance and power. Ecotourism can be defined in many essentially compatible ways – as a tourists' activity, an idea and a project of the nature lovers, the tourism of future, a guide to the ethical relationship with the natural environment.

Urban ecotourism – the contradiction of the terms

Before analyzing the possibility of developing ecotourism in the areas that are not concerned as the ones with the minimal or non-existing human impact, it is necessary to understand the three key criteria that Blamey (2001) underlines as the prerequisites for a tourist feature or attraction to be seen in the context of the development of ecotourism:

- it has to be "nature-oriented", while the cultural features have the additional role. That includes the fact that plants and animals must be completely free, which automatically excludes zoos, aquariums, botanical gardens etc;
- it has to enable education and learning, which clearly differentiates it from other forms of tourist features which are used exclusively for satisfying the recreational needs;
- it has to be managed in a way that is economically, socio-culturally and ecologically sustainable, which included the involvement of the local communities and their benefit.

These criteria emphasize the isolated and poorly inhabited areas, such as national parks or other forms of protected natural areas. These kinds of areas are declared as such with the basic aim to conserve the feature of nature and landscape, but also to enable their controlled usage for the scientific, education, and tourism needs, which requires the realization of the appropriate infrastructure projects and recreational activities (Weaver, 2005). The

protected natural areas should be obviously dominant in the literature on ecotourism, which is the case (Lawton, 2001), but the attention is also increasingly devoted to the areas with higher level of modification that can enable an ecotourist experience of the same or very similar quality (Higham & Lück, 2002).

Very often, ecotourism reminds us of exotic, unpolluted, isolated areas, and of the developing countries (Dodds & Joppe, 2002). However, the definition of ecotourism includes parks and green areas, cultural heritage and cultural legacy, thus this concept can be applied to urban areas, too. It is a fact that the focus in ecotourism is on the sensitive and rural areas, while a vast majority of tourists visits urban areas. However, considering the fact that the competition on the international tourism market is growing bigger, it is not enough to only persuade tourists to visit a particular destination, but there must also be a possibility for tourists to experience more than just the simple urban and recognizable tourist attractions. What imposes as a problem in realization of the mentioned plan is lack of information on the "green" alternatives available for tourists, and often the residents themselves are not familiar with all the potential possibilities, because of what urban ecotourism remains an interesting idea without a practical realization.

City areas and agglomerations represent areas with the highest degree of the environmental degradation, which is why the presence of skepticism is understandable when it is talked about the urban ecotourism development. Chirgwin & Hughes (1997) highlight that those modified areas, too, can be acceptable from the ecotourist point of view if they are well preserved and managed, if they are aesthetically "agreeable", and if they enable immediate contact with nature.

Blackstone Corporation (1996) was the first one to recognize urban ecotourism as one of the sustainable forms of tourist movements towards the city areas. According to the definition adopted at the Conference on Urban Tourism, held in 2004, urban ecotourism is a simple journey to preserved natural areas conserved in an urban environment. It was pointed out to stakeholders by the declaration on urban ecotourism from 2006, that they should direct their focus on conservation and improvement of the natural and cultural heritage, including:

- natural landscape, biodiversity, and local culture;
- maximizing the benefit for the local community by motivating them to join as owners, investors, hosts, and guides;
- education of visitors and residents on important ecological matters and sustainability;
- reduction of ecological footprint.

Many Asian island countries and regions, like Taiwan, Singapore, and Hong Kong, actively promote urban ecotourism because of the lack of a very important resource – land, and connect it with urban tourism (Wu, Wang & Ho, 2010).

The advantages and disadvantages of this concept are obvious (Weaver, 2005). On the one hand, the development of ecotourism in city areas can serve as a catalyst for rehabilitation of the environment and other changes regarding the sustainable development instead of keeping the status quo. Moreover, the "oasis" in cities enable animals to temporary (if they migrate) or permanently inhabit the areas, while the residents often protect the animals by feeding them or by making them covers and shelters (Lepczyk et al, 2004). On the other hand, the disadvantage is the existence of the incredibly high pressure on the not urbanized parts of cities in ecological, but frequently in political-economy sense, too, because of the wish to put these areas to some other use, which would enable the creation of significantly larger profit. It should be also highlighted that other forms of the tourist turnover, characteristic of cities, cast a shadow over the ecotourism.

Traditional way of thinking connects ecotourism with non devastated areas and it is thought that the terms urban ecotourism or mass ecotourism are oxymoronic, i.e. they themselves are not possible. The contradiction of the terms is obvious, since they cannot stand one next to the other, at least according to the IUCN definition of ecotourism, but it is also obvious that "urban" is necessary in order to ease the performing of vital commercial ecotourist operations (Higham & Lück, 2002). That, first of all, refers to the existence of fundamental infrastructure.

Humans have made a great impact on the changes in the environment, by industrialization and urbanization, which is how the situation in which the relatively small space on the Planet was left without direct antropogenic influence, and the number of areas which were to a smaller or larger extent exposed to different influences was created (Colic & Jaric, 1978; Невенић, 2009). In accordance with that, but also with the emphasizing the ecological dimension of tourism, these areas are becoming more and more current on the tourism market. The protected natural areas that are located in the immediate surroundings of the large tourist dispersions and city areas hold the leading position, because the strong development of industry and the high density of population adequately reflect on the generating the tourist demand. At the same time, these areas are important for the ecology of urban areas in many ways: they filter water and air, they represent a shelter for animals, and a zone of recreation for people. They have a key role in

the influence on the Heat island effect, but also on conservation of biodiversity. Visiting these areas contributes to the decrease of stress caused by the city lifestyle, raises the level of energy in organisms and stimulates a better medical results in the cases of a disease (Kara et al, 2010). However, beside all these positive effects, a large number of tourists and excursionists are a threat to biodiversity, due to large emissions of harmful gasses, increased noise, a large amount of waste, etc.

Case study: "Veliko ratno ostrvo"

The development of tourism in the city of Belgrade is based on the favourable geographical and tourist position, infrastructure and accessibility, as well as on the richness of the tourist features at its disposal (both natural and anthropogenic) (Stankovic & Vojcic, 2007). Towards the end of the last, turbulent decade of the 20th century, Belgrade has come back to the international tourist affairs with the aim to take the position it used to have on the international market before that period. However, it seems that neither then, nor now, tourism in the economy of Belgrade doesn't have the adequate role in its potentials.

Cultural-historical heritage and numerous events represented then, and they do now, the skeleton of the Belgrade's offer. Nevertheless, changes in the domain of demand, uniformed offer and negative effects of the tourist activities, lead to the need of identifying the alternatives so as to forestall the negative effects, make the stay full of contents, and satisfy the tourist's needs. Thus, the accent should be put on the promotion of the natural potentials of Belgrade, which represent the insufficiently activated, and potentially very significant part of the offer, in accordance with the trends on the market.

Having in mind the importance of ecotourism for the promotion and implementation of the concept of sustainable development, the importance of the urban ecotourism for the enrichment of the city areas' offer by sustainable forms of tourist movements, and the improvement of ecological situation in the urban areas, as well as the importance of tourism altogether for the protected natural areas, the LOF "Veliko ratno ostrvo" represents an important tourist and ecological resource of the capital of Serbia.

Geographic position of "Veliko ratno ostrvo"

The area of exceptional characteristics, "Veliko ratno ostrvo" includes 2 river islands - "Veliko ratno ostrvo", and "Malo ratno ostrvo". The total

surface area of the two river islands is 211.38 ha, that is a bit more than 2 square kilometers. Of course, the surface area is somewhat changeable and is becoming bigger or smaller depending on the water level of the Rivers Sava and Danube (<http://www.zzps.rs>). "Malo ratno ostrvo" covers particularly small surface area that is completely left to the influence of the river and the birds, i.e. no interventions are conducted on the island (not even the scientific research), and it is completely flooded during the high water levels. That is why the "Veliko ratno ostrvo" is what is usually referred to when spoken about this Landscape of outstanding features, while the "Malo ratno ostrvo" on the other hand is almost completely disregarded.

"Veliko ratno ostrvo" is located on the confluence of the Sava and Danube Rivers, where two completely opposite natural structures meet - The Pannonian Basin and The Balkan Peninsula. This protected natural area has unusual geographic position. It has found its place in the geographic center of Belgrade, Serbia's capital and the biggest city, that being the worldwide uniqueness. Regulatory, the island belongs to the municipality of Zemun, Belgrade.

"Veliko ratno ostrvo" together with 50 meters of the closest water surrounding it is legally protected in 2005 by The Decision of the Assembly of the City of Belgrade. The island is managed by the PUT Greenery Belgrade.

This area is separated from the urban city center by water. The island is located between 2 historic centers- Belgrade Fortress and Medieval Fortifications of Zemun, which is why we can say that we are dealing with a irreplaceable part of historic picture and Belgrade's far-reaching identity. Today, Belgrade identifies itself with the "Veliko ratno ostrvo" in a certain way.

The island was formed by the 'nature war'. However, the symbolic of its name does not refer to that war, it refers to wars between humans. This land, which has emerged at the place where two powerful European rivers meet, has become the connection between religions, civilizations, states, and between the East and the West. Even though the island was often used as a means for a war in the past, it would always bring the piece. It does so even today.

Historical development

Firstly, the "Veliko ratno ostrvo" was called "Dunavsko ostrvo" (i.e. The Island of Danube). This name was mentioned first in 1717, when Eugen Savojski led the Austrian army in the war against the Turks. That is when this great commander conquered Belgrade. Since then until the next 200 years approximately, "Veliko ratno ostrvo" was a border. It was even divided a couple

of times. The last time it was divided was after the war between Austria and Turkey in 1741, when the northern part of the island belonged to the Habsburg Monarchy and the southern part to Ottoman Empire. Karadjordje was the one who bombed the Belgrade fortress from the very island in 1806 as the leader of the uprising, and after that he liberated the city. Likewise, in 1915, the Austrians used the island to conquer Belgrade. Before the World War I, the people from Zemun (part of Belgrade) named the island "Cigansko Naselje" (i.e. "The Gipsy Island"). Between the two world wars "Malo ratno ostrvo" was known as "Konjska ada" (i.e. "The Horse Island"), and "Veliko ratno ostrvo" as "Sirotinjsko ostrvo" (i.e. "The island for the poor"). At that time the poorest Zemun residents' palaffites were built on the island. Additionally, during this period the island had a great significance for the residents' diet, because it had been almost entirely ploughed (Balkanološki institut SANU, 1995).

A retrospect of the short history points out to the fact that the island was not always as it is today, wild and virtually without the direct human influence. It was left to nature as late as after the World War II. However, this did not happen intentionally, it happened because the city government couldn't deliver an adequate plan or create a development vision of this area for almost six decades. Because of this, the island was declared as a protected area as late as in 2005.

Basic natural characteristics of the area

"Veliko ratno ostrvo" is an ait, i.e. a river island. Initially, it existed in the form of underwater bank, which emerged on surface as late as in the beginning of 16th century by fluvial accumulation of materials. Since then all the way until today, the island has often changed its shape and surface area under the influence of the two rivers. The confluence of The Sava River to The Danube River is located on 68 meters above sea level (<http://www.beograd.rs>). Thus, the meters above sea level being a couple of meters higher.

Although it is located in the geographic center of the metropolis, the climate of the "Veliko ratno ostrvo" is not identical to the climate of the rest of Belgrade. This is the result of the absence of the anthropological influence above all. Of course, because of the island's size, its position and the existence of humans themselves around it, the microclimate has changed in such a manner that the differences, in comparison to the rest of the city, are small and even considered insignificant by some people. There are neither weather stations nor other meteorological apparatus and instruments on the island, thus there are no special climatic indicators, so when studying the climate

of this Landscape of outstanding features Belgrade climate data is used because this Landscape of outstanding features is its constituent part.

Having in mind the fact that the island covers a small surface area and that it was formed in a relatively recent past, relict and endemic species cannot be found on it. However, this does not mean that flora and fauna are not diverse here, on the contrary. As a consequence of high groundwater levels- visok nivo podzemnih voda, floodplain forests of white willows (*Salix alba*), crack willows (*Salix fragilis*), almond willows (*Salix amygdalina*), black poplar (*Populus nigra*), green ash (*Fraxinus viridis*), black hawthorn (*Crataegus pentagyna*), desert false indigo (*Amorpha fruticosa*) and other bushes and trees are dominant (<http://www.zzps.rs>). The developed vegetation and the existence of the vast water areas allow feeding, nesting, and breeding of a significant number of internationally important birds. This island is a permanent or seasonal habitat of 196 bird species. Ichthyofauna consists of the species inhabited in The River Sava and The River Danube. Many fish species go to the temporary formed or permanent ponds on the very island during the spawn period. The island has got a rich aquatic and marsh vegetation. Being isolated from the anthropogenic influence, this area, which reflects the rhythm of the Danube's water level change, had been declared to be a natural fish spawning area (www.srbija.travel).

The existing and potential tourism forms and the material base

Natural protected areas, and "Veliko ratno ostrvo" as one of them, are primarily predicted for ecotourism development. However, the ecotourism hasn't been developed enough on the island, with the exception of the last few years, the priority used to be a mass excursionsal-recreational tourism which took form of elemental in certain parts and that created a conflict with the environmental protection as a primary activity.

A three-stage protection regime, related to some specific areas, and in accordance with the Law on Environmental Protection, is conducted on the whole area. The regimes have successfully defined the construction requirements and the development possibilities for a variety of activities. The first protection regime (or a first-degree protection regime) is a so called strict nature reserve. When it comes to the Landscape of outstanding features "Veliko ratno ostrvo", this protection regime includes the whole "Malo ratno ostrvo", coastal area of the "Veliko ratno ostrvo", forests, wetlands on the "Veliko ratno ostrvo" and water surrounding the "Malo ratno ostrvo" (www.zzps.rs). The second protection regime (or a second-degree protec-

tion regime) is an active protection. This protection regime (recreation zone) includes the inner parts of the "Veliko ratno ostrvo", former farming areas which are used with the same purpose in present, coastal meadow areas towards the Danube River which are now partially covered with illegal objects, as well as the 10 meter long public harbor with controlled public traffic and protection 10 meters wide zone which connects this location with the Lido beach (www.zzps.rs). The third protection regime (or a third-degree protection regime) is a proactive protection. This protection regime (tourist zone) includes the Lido beach with planned extensions with the possibility of organizing the touristic-recreation offer and new contents. Upon being declared as a Landscape of outstanding features in year 2005, a certain measures have been implemented with the aim of preservation and an adequate representation to the visitors. Firstly, the cobble road around the island has been made (the island can be circulated on foot or by bicycle, motor vehicles are forbidden as well as impossible to drive), after that new notice boards containing information indicating to the different protection zones, required behavior rules, and nature characteristics, were placed.

The nautical tourism has got a great potential. There are a couple of companies in Belgrade which organize Sava and Danube cruise, in cooperation with the Tourist Organization of Belgrade. The tours last for a couple of hours and usually include sailing along the south coast of the "Veliko ratno ostrvo" as well. The sailing could be extended till the coast of Zemun, with the possibility of tourists disembarking on the beach Lido. Overall nautical tourism developmental activities have to be based on sustainability, i.e. the traffic should be in accordance with the nature capacities and the offer should be enriched with the fresh contents.

When talking about ecotourism, we can say that it is present through certain activities which are specific for this type of tourism. There has been a plan for a school trip tourism development for years, i.e. bringing pupils and students to the island with the goal to get them to know the natural values of the area. Due to the presence of rare and endangered bird species nationally and internationally speaking, this area was entitled to be an internationally significant bird habitat. Avifauna being one of the most significant features of the nature reserve, the possibility of bird watching could be an attraction for numerous local and international tourists. Creating new and reconstructing the existing walking areas is something that is planned, as well as the organization of herbs picking, riding bicycles and boats on water, and other activities which are the least dangerous for environment and which can capture the attention of nature lovers, especially international tourists.

In order to realize aforementioned tourist turnover, the existence of proper materialistic base with includes accommodation, objects where people can eat and relax are essential. (Brankov, 2010). When constructing the objects it is very important to be cautious about them being in accordance with the surroundings and not having any influence on natural environment processes. The materialistic base on the "Veliko ratno ostrvo" is minimal, which is the consequence of the following: firstly, the tourism development is at its beginning; secondly, when gaining the status of a protected area the construction of big infrastructural objects is disabled; thirdly, having in mind the fact that the island's located in the centre of Belgrade, the accommodation supply is not high.

In order to realize specific types of tourism it is necessary to meet at least some basic requirements. For example, the plan is to build a system of local stations for birdwatching along the Veliki Galijash channel. Besides, there's the idea of building little floating islands on the northern side of this natural area, as the potential nesting areas for big birds such as the swans, as well as the idea of building the center for visitors, envisioned as a wooden, three-floored, 16 meters high observation point, from which the interested tourists would be able to see and get to know flora and fauna better. All that would make the realization of ecotourism, excursions and trip tourism possible.

The confronted attitudes about economic, ecological and touristic significance of the area

Getting the status of the Landscape of outstanding features and defining the protection regime are very important steps towards biodiversity preservation of the "Veliko ratno ostrvo". However, its biggest advantage- its geographic position, is its biggest threat at the same time and it endangers its future survival. It has changed its functions during the last 100 years. Between the two world wars its purpose was agricultural. After the Second World War the reconstruction of the Belgrade ruins begins, and a variety of ideas for the "Veliko ratno ostrvo" emerge. One of the plans was to create Lake of Danube, similar to today's Lake of Sava. That would have been accomplished had the Danube's inlet been closed. The reconstruction work started in a certain way with connecting the Vrbak island with the land, which is the place of today's walking area between the Shopping Center "Usce" and the hotel "Jugoslavija" (Balkanoloski institus SANU, 1995). However, because of unknown reasons this plan has never been fulfilled. In the following six decades a variety of discussions were held concerning the future of the island, meanwhile nature did its job. During this 60 years, the conscience about the environment protection necessity and sustainable development has become

much greater. It seems that this very fact along with the lack of “right” idea (or the lack of funding), was the reason for declaring the “Veliko ratno ostrvo” as The landscape of outstanding features in 2005. However, this doesn’t mean that the future of this area is safe and permanently sealed.

On the one hand, the ecological conscience and “greens” are becoming stronger and stronger all around the world as well as in Serbia. They point out that this is the unique example of nature preservation in the central part of multi-million urban entities and that it has to be protected as being one. To the smaller or bigger extent, they are against any interventions on the island. In the context of the “Veliko ratno ostrvo” preservation, the main arguments are the following:

- the land is not suitable for construction, even if it would be covered with the enormous amount of sand, the groundwater problem would still be present;
- the majority of Belgrade’s residents is against the island’s urbanization;
- if something would be built on the “Veliko ratno ostrvo”, the view at the confluence would be lost, which is one of the most beautiful landscapes a tourist can see in Belgrade;
- there are two existing ideas and realization plan for 2 major projects- Belgrade waterfront and Belgrade 3, i.e. Belgrade’s river potential is not used at all, and that’s why the island shouldn’t be in the focus of urbanization.

On the other hand, the voice of those who believe that the island is an exceptional tourist and economy resource is becoming louder and louder, i.e. they believe that the island is not special at all apart, from having a great location- relict and endemic species cannot be found, neither can any particularly rich flora and fauna. Numerous development projects are being suggested for this area, but all of them imply that the protection should become invalid. One of the ideas was to locate the Zoo here, the another one was to convert the island to the park similar to the Central Park in New York, and the third one was to build a top-notch tourist center with numerous luxurious hotels and golf fields. Main arguments in favor of the hypothesis that this area should be urbanized are the following:

- the technology has improved more than enough, which makes the construction possible even on much more inaccessible places than this one (e.g. a palm shaped islands in Dubai);

- this is the place directly influenced by man, and he will influence it even more with the realization of Belgrade waterfront and Belgrade 3 projects. That's why we should take advantage of the natural flow of development instead of trying to artificially stop it;
- the island is not special on any account apart from his location;
- the island being a park or luxurious spa would multiply raise the value of real estate properties as well as the value of the land on the Belgrade's coast, and the whole country would have enormous financial benefits out of that.

Discussion and conclusion

The analysis of the tourist-geographical position, the basic tourist values, attractions and distinctiveness and touristic equipment had a goal to point to the general touristic value of the protected area, which leads to the more successful planning and proper exploitation of the "Veliko ratno ostrvo" potential. This way, it has been determined that the island has a potential for multiple tourism forms. However, it is still known for its excursions-recreational tourism as the most dominant type of touristic movements, while the forms of tourism based on the ecological principles are still in the process of development. The receptive bases, as well as poor cooperation with the relevant institutions on the promotion of the touristic potentials are emerging as main reasons for an insufficiently exploited potential. In order to talk about ecotourism, we have to conduct touristic valorization, an adequate supply presentation and we have to create different activities and programs with the aim of their improvement. The ecotourism organization increases complementarity between environment protection and the exploitation of these goods.

In its tourist development so far, the perservance of the area in accordance with the existing legal protection was not respected appropriately. Even though the "Veliko ratno ostrvo" was protected as late as in 2005, the ideas concerning its urbanization have never disappeared. That's why the future of the island is justifiably discussed more often every day. Some people consider it to be a piece of art made by nature based on its location, flora and fauna. For them, the future of the island is similar to the future of the valuable pieces of art in the museums. The man is always allowed to look them, but never allowed to touch them, nor to make them better or alter them. While for some other people, it represents an extraordinary economic and

touristic chance for Belgrade. To them, it is a potential trade and financial sector with hotels, restaurants, and all other components of a modern city populated with millions and millions of people.

Another danger for this isled comes from invasive species. We are talking about the second deadliest cause of species' extinction following the habitat destroying, but when talking about islands, i.e. separated habitats, they are most certainly the deadliest. With the aim of preventing the negative influence of the invasive species, which are the most dangerous for the "Veliko ratno ostrvo" the implementation of appropriate methods with the aim of their removal is necessary, the methods mustn't create the possibility of causing the pollution of the environment and water.

The city breaks along with the business tourism *de facto* represent the turning point and the two most important products of the Belgrade's tourist supply. However, there is the fact that using the National Strategy of Tourist Development, and Belgrade Tourism Development Strategy, The Master plan of Belgrade, urban and spatial city plans, existed a plan to realize the concept of going down to the rivers and preserving ambient entities. Being danger and a chance for optimal development of the "Veliko ratno ostrvo" at a same time, a good care would have to be taken about preserving its biodiversity. The author's opinion based on everything mentioned in this paper is that in accordance with the world trends in tourism and ecology, the "Veliko ratno ostrvo" would have to stay a unique green oasis and ecotourism destination in the heart of Belgrade with the environmental protection as the main factor taken into consideration when dealing with the future tourism development and all other possible activities.

References (see at page 496)